

NĚMEČTÍ KOLEGOVÉ NA NÁVŠTĚVĚ ÚSTAVU

Ve dnech 10.–12. února 2009 navštívila Ústav pro studium totalitních režimů a Archiv bezpečnostních složek šestičlenná delegace Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi (dále jen BStU). Jednalo se o reprezentanty archivu a oddělení informací včetně vedoucích těchto oddělení, Birgit Salamon a Joachim Försnera. Akce navazovala na návštěvu zástupců ÚSTR a ABS v této instituci v Německu v květnu 2008.¹

První den se v budově v Siwiecově ulici uskutečnilo úvodní setkání německých kolegů s partnery z obou českých institucí. Náměstek ÚSTR Miroslav Lehký pohovořil o historii vzniku ústavu, jeho organizaci a úkolech a předal hostům některé publikace. Ředitel archivu Ladislav Bukovszky je seznámil s rozsahem a původem archiválií uložených v ABS, určitými problémy vyplývajícími z jejich uchovávání v pěti různých budovách i velkým zájmem badatelů o ně. Nejen ústav, i archiv se může pochlubit vlastním periodikem – Sborníkem Archivu bezpečnostních složek.

Největší zájem německých kolegů vzbudil způsob zpřístupňování archiválií ABS, probíhající v souladu se zákonem č. 181/2007 Sb. – tedy skutečnost, že každý občan České republiky i cizinec může požádat o jakoukoliv archiválii vztahující se k libovolné osobě nebo tématu, a ta je mu do jednoho měsíce předložena. Tato praxe je totiž diametrálně odlišná od té, kterou umožňuje německý zákon o materiálech Stasi, důsledně rozlišující mezi „poškozujícími“ a „poškozenými“. Občan tak může získat pouze materiály týkající se

Německá delegace v badatelně ABS v Siwiecově ulici

Foto: Jiří Reichl

jeho osoby, údaje třetích osob jsou anonymizovány. Používání vlastních digitálních fotoaparátů je nemyslitelné. Proto se na toto téma rozvinula živá diskuse, při níž česká strana dokazovala jednoznačný přínos liberálního přístupu. Dalším probíraným bodem byl zájem mladých lidí o naše nejnovější dějiny, a tedy i o archiválie z provenience bezpečnostních složek.

Pak už následovala prohlídka digitalizačního pracoviště ústavu, kde zástupci BStU viděli praktickou ukázkou skenování mikrofilmů i papírových dokumentů. V centrální badatelně

archivu se seznámili s postupem při objednávání archivních materiálů, který závisí na tom, zda mají badatelé zájem o písemnosti ke konkrétním osobám (tehdy jsou využívány především počítačové databáze), nebo o nějaké téma (badatel má možnost si sám dohledávat v inventářích, které jsou na webových stránkách archivu). Německou delegaci udivila především krátkost doby, která uběhne mezi žadatelovou objednávkou a momentem, kdy má písemnosti připraveny ke studiu – tři týdny až měsíc jsou pro ně nedostižnou metou. V Německu musejí některé osoby

1 Více o této návštěvě PTÁČNÍKOVÁ, Světlana: Na Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, č. 6/2008.

Zástupci BStU se zajímali především o způsob zpřístupňování archiválií a digitalizaci archivu

Foto: Jiří Reichl

čekat na zpřístupnění i jeden rok. Vybrané materiály rozvědky předvedl návštěvě v archivním depotu vedoucí oddělení operativních svazků rozvědky a vojenské kontrarozvědky Pavel Navrátil.

Druhý den navštívili hosté v doprovodu Martina Pulce, tehdejšího zástupce ředitele ABS, pracoviště archivu v Braníku. I zde se podívali přímo do archivních depozitářů a seznámili se s fondy Hlavní správy vojenské kontrarozvědky (VKR), Zpravodajské správy Generálního štábu ČSLA a Správy sboru nápravné výchovy – odboru vnitřní ochrany. Mimo jiné je zaujaly pytle s roztrhanými písemnostmi VKR – zajímali se o jejich třídění, zařazování a možnosti rekonstrukce. V Německu mají takto zničených písemností veliké množství a v současnosti tam probíhá pilotní projekt jejich virtuální rekonstrukce. Zajímavý program čekal delegaci BStU v archivní budově Na Struze, kde sídlí oddělení archivních fondů FMV. Seznámili se

s historií archivu, byly jim předvedeny jednotlivé druhy evidenčních pomůcek, viděli badatelnu za běžného provozu a archivní depoty. Jejich pozornost vzbudil zejména fond zpráv, zpracovávaných Studijním ústavem pro jednotlivé operativní součásti, a obzvláště kartotéky Studijního ústavu, členů NSDAP, organizací Freikorps, Vlajka, Kuratorium atd.

Poslední den návštěvy strávili němečtí partneři v budově archivu v Kanicích u Brna, v níž jsou dislokována tři oddělení ABS. Už cesta do tohoto bývalého bunkru, umístěného v lesích, na ně udělala velký dojem. A pokud jde o dokumenty, označili svůj pobyt zde za vrchol návštěvy. Nabídka byla totiž velmi pestrá – nejdříve si prohlédli personální spisy příslušníků sloužících v období protektorátu, v oddělení vojsk MV jim byly prezentovány předpisy Pohraniční stráže, rozkazy s mapami úseků přiléhajících k hranici s Německem, fotografie hraničních zátarasů a pokusů o přechod hranic. Zaujaly

je rovněž materiály připravené oddělením archivních fondů MV ČSR – památníky četnických stanic, psané v němčině, dokumenty z okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968, z demonstrace v Praze roku 1969, mapy Liberecka, vyšetřovací zpráva o narušení veřejného pořádku při příjezdu německých občanů na Velkou cenu Brna aj. Oddělení archivních fondů Státní bezpečnosti jim pak předvedlo písemnosti související především s problematikou vzájemné spolupráce československé Státní bezpečnosti a německé Stasi.

Němečtí partneři neskrývali maximální spokojenost s celým svým pobytem. Udělali si přesnou představu o fungování ÚSTR a ABS, o tom, co mají německý úřad a obě české instituce společného, jaké jsou mezi nimi naopak rozdíly. Německá strana rozhodně nepokládá toto setkání za poslední a v navázané spolupráci hodlá pokračovat.

Světlana Ptáčnicková

ODEŠEL POSLEDNÍ PILOT 311. ČESKOSLOVENSKÉ BOMBARDOVACÍ PERUTĚ

V ranních hodinách 1. března 2009 opustil plukovník v. v. Petr Uruba navždy tento svět. Odešla další legenda československého zahraničního odboje, nejstarší žijící pilot slavné „třístajedenáctky“. Plukovník Uruba se narodil 15. prosince 1916 v obci Rusava a bez nadsázky můžeme konstatovat, že prožil všechny klíčové okamžiky československých moderních dějin. V roce 1935 dobrovolně vstoupil do československé armády. Dva roky poté ukončil výcvik bombardovacího letce. Jako mladý muž zažil mnichovské události, které vyústily v tragický 15. březen. Po okupaci českých zemí se dobrovolně připojil k rodícímu se zahraničnímu odboji v Polsku. Po pádu Francie se s dalšími kolegy ve zbrani evakuoval do Velké Británie. Patřil mezi zakládající členy legendární 311. perutě. Zúčastnil se náročných operačních letů nad okupovanou Evropou a Třetí říší. Přežil více než čtyři roky v německých zajateckých táborech. V roce

Svobodník letectva Petr Uruba

Foto: archiv Ladislava Kudrny

1944 byl odsouzen k trestu smrti za pozdvihnutí zbraně proti „své“ říši. Díky britskému zákroku přežil. Po únoru 1948 patřil mezi nenáviděné „západáky“. Na přímý rozkaz Bedřicha Reicina byl vyhozen z armády. Násle-

dovalo vystěhování z olomouckého bytu do vyhnanství na Rusavě. Stejně jako ostatní příslušníci RAF žil pod dohledem Státní bezpečnosti. Jeho rodina musela po návratu do Olomouce (1956) každý den v jednu hodinu po půlnoci rozsvěcet celý byt, aby pracovníci StB věděli, že neutekli za „kopečky“. Při jednom z výslechů na místní úřadovně StB se Petr Uruba vrátil v hrozném stavu. Byl tak zmlácen, že nemohl pomalu ani chodit. Až do roku 1963 pracoval bývalý kapitán letectva, který ovládal pět světových jazyků, v nekvalifikovaných dělnických profesích. V průběhu šedesátých let se dočkal částečné rehabilitace a byl povolán do armády, ze které však musel záhy po normalizaci odejít. Petr Uruba měl to štěstí, že se dočkal pádu totalitního režimu v listopadu 1989. Následovala úplná rehabilitace a povýšení do hodnosti plukovníka letectva. Završením jeho válečné kariéry bylo bezesporu vyznamenání Řádem rytíře Čestné legie, který v roce 2006 převzal z rukou francouzského prezidenta Jacquese Chiraca.

Ladislav Kudrna

Praha-Strašnice 9. 3. 2009

Foto: ČTK

Ředitel Polského institutu v Praze Maciej Szymanowski (vlevo) s ředitelem ÚSTR Pavlem Žáčkem před slavnostním přípitkem
Foto: Přemysl Fialka

RYSZARD SIWIEC MÁ SVOU ULICI

Ryszard Siwiec se v září 1968 upálil na protest proti invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Nyní, čtyřicet let po jeho smrti, nese Siwecovo jméno sídelní ulice Ústavu pro studium totalitních režimů a Archivu bezpečnostních složek na pražském Žižkově. Odhalení tabulky s novým názvem se 13. února kromě polského a dánského velvyslance, starostky Prahy 3 a mnoha dalších významných

hostů zúčastnil také nejstarší Siwecův syn Wit. Ke změně názvu došlo právě z iniciativy Ústavu pro studium totalitních režimů. Ulice, kde ústav a archiv sídlí, se totiž dříve jmenovala podle tajemníka Rudých odborů Václava Havelky. Ústav připomněl Siwecovu oběť již loňského roku velkým koncertem v Rudolfinu. Slavnostní odhalení tabulky s novým jménem ulice dotvrdilo, jaký význam má tento akt pro českou i polskou společnost.

(red.)

Foto: Přemysl Fialka

SLYŠENÍ V EVROPSKÉM PARLAMENTU O ZLOČINECH KOMUNISMU

Ústav pro studium totalitních režimů ve spolupráci s Úřadem vlády ČR a skupinou europoslanců uspořádal 18. března 2009 v sídle Evropského parlamentu slyšení s názvem „Svědění Evropy a zločiny totalitního komunismu: 20 let poté“.

Cílem slyšení jako jednoho z počínů českého předsednictví v Radě EU bylo navázat na předchozí akty celoevropské úrovně a podpořit proces společného překonávání totalitní minulosti. Ústav pro studium totalitních režimů navázal na listopadové pracovní setkání v Praze se zástupci partnerských institucí i některých západoevropských vlád a inicioval proces vytváření evropské platformy (institute), ve kterém budou pokračovat další předsednické země. *V době fungování Schengenu, který je symbolem sjednocující se Evropy, je zejména pro mladou generaci v západní Evropě povědomí o zločinech komunismu velmi malé. Přitom tyto zločiny tvoří nedílnou součást společné evropské historie, stejně jako zločiny nacismu, o kterých se mluví daleko více,* komentoval slyšení I. náměstek ředitele Ústavu pro studium totalitních režimů Miroslav Lehký.

Veřejné slyšení v Evropském parlamentu bylo již třetím krokem směřujícím k vytvoření platformy Evropské paměti a svědomí, jež by podporovala činnosti institucí zabývajících se vyrovnáváním se s totalitními režimy v Evropě. K dalším krokům v tomto směru by mohlo patřit prohlášení 23. srpna Dnem památky obětí nacismu a totalitního komunismu a posílení stávajících finančních nástrojů EU v této oblasti.

Ve druhém panelu se společně s eurokomisařem Jánem Figelem, místopředsedou Evropského parlamentu Alejem Vidal-Quadrasem a poslanci Janem Zahradilem, Lász-

O materiály Ústavu pro studium totalitních režimů projevil zájem i komunistický poslanec Evropského parlamentu Miroslav Ransdorf Foto: Jiří Reichl

ló Tökésem a Janou Hybáškovou zamyslel Alexandr Vondra nad otázkou, jak se má Evropa vyrovnat se svým totalitním dědictvím: *Člověka nečeká v životě pozitivní budoucnost, pokud neporozumí vlastní minulosti a nevyrovná se s ní. Totéž platí pro Evropu a její společnou paměť. Nejde o jednorázový akt pouze pro jednu generaci nebo jednu zemi, ale o trvalou potřebu pro Evropu jako celek. Jedině tak budeme schopni lépe si navzájem porozumět a překlenout odlišné postoje ke skutečnosti, které jsou často podmíněny naší historií. Symboly jako železná opona mají stále nesmírnou váhu, uvedl místopředseda vlády pro evropské záležitosti. Znalost naší minulosti je také základním nástrojem k prosazování lidských práv a k výchově našich dětí k tomu, jak v budoucnosti zamezit nesnášenlivosti, extremismu a opakování totalitní vlády,* dodal.

Slyšení uspořádal Ústav pro studium totalitních režimů ve spolupráci s Úřadem vlády České republiky a skupinou dvanácti poslanců Evropského parlamentu z celé Evropy. První dva kroky k evropskému sly-

šení byly učiněny loni v Praze. Nejprve se konala červnová mezinárodní konference *Svědění Evropy a komunismus* v Senátu Parlamentu ČR, kde byla přijata „Pražská deklarace“, kterou později podepsala i řada poslanců Evropského parlamentu. Druhým krokem se v listopadu 2008 stal workshop, na němž se setkali zástupci osmnácti evropských států, aby se dohodli na základních obrysech zmiňované platformy a nutnosti mezinárodní spolupráce při objasňování zločinů totalitních režimů, které vládly v Evropě. Platforma by také měla zajišťovat prezentaci výstupů jednotlivých institucí nejen v rámci celé Evropy, ale také v zámorí. Jejím prostřednictvím by mohly být rovněž koordinovány badatelské a výzkumné projekty včetně rychlejšího předávání nových poznatků v rámci celé Evropy. Ústav pro studium totalitních režimů na slyšení také představil první číslo anglického časopisu „Behind the Iron Curtain“, jehož ambicí je být odborným svorníkem připravované společné evropské platformy.

(red.)